

"Живе лиш той, хто не живе для себе, Хто для других виборює життя" (Василь Симоненко)

Олена Кукленко, Олена Терещенко

Навчальний матеріал створений для допомоги у формуванні відповідального ставлення учнів до життєвої позиції, поваги до історичного минулого свого народу, усвідомлення власної відповідальності щодо вибору в різних життєвих ситуаціях. Розробка містить інтерактивні вправи, які розвивають вміння аналізувати трагічні події Другої світової війни, робити висновки на основі фактологічного матеріалу проекту. Під час заходу учні знайомляться з поняттями "Голокост", "Праведник народів світу"; вшановують пам'ять жертв Голокосту та інших жертв нацистських злочинів часів Другої світової війни. Матеріал створено в рамках конкурсу розробок у 2020 році.

Мета:

формувати навички відповідального ставлення до життєвої позиції; розвивати вміння аналізувати події, робити висновки на основі фактологічного матеріалу, об'єктивно оцінювати історичні події, а також аргументовано, на основі історичних фактів, обстоювати власні думки; виховувати почуття неприйняття насильства та жорстокості, повагу до історичного минулого свого народу.

Очікувані результати:

після заняття учні зможуть:

- розуміти поняття "Голокост", "Праведник народів світу";
- усвідомлювати власну відповідальність щодо вибору в різних життєвих ситуаціях.

Тривалість: 60 хвилин.

Формат: захід з громадянської освіти.

Необхідні матеріали:

мультимедійне обладнання, тексти документів, магніти, кольоровий папір, маркери, великий лист паперу, скотч.

План заходу

Крок 1. Підготовка до сприйняття нового матеріалу

Розпочніть з вислову Айн Ренд ("Атлант розправив плечі"): "Людина є істота зі свободою волею, тому кожна людина потенційно добра або зла, і це їй, і тільки їй (за допомогою міркувань розуму) вирішувати, якою вона хоче бути".

Запитайте учнів, як вони розуміють цей вислів.

Крок 2. Оголошення теми та мети заходу

Озвучте тему уроку і запропонуйте учням висловити свої припущення, про що йтиме мова під час заходу. Застосуйте метод "вільний мікрофон".

Крок 3. Ознайомлення з розділом виставки "Бабин Яр очима художників"

Надайте стисло інформаційну довідку про мультимедійний проект "Бабин Яр: пам'ять на тлі історії" (додаток 1).

Запропонуйте учням ознайомитися з розділом віртуальної виставки "Бабин Яр очима художників" (додаток 2). Запитайте учнів, який історичний період представлений в картинах та яка спільна тема об'єднує художні твори. Оберіть разом кілька картин для обговорення (залежно від наявного часу). Запропонуйте учням за допомогою вправи "Асоціативний куш" назвати по одному слову, яке асоціюється з подіями, зображеними на картинах.

Підсумуйте: *Так, це війна, окупація Києва в вересні 1941 року німецькими військами, розстріли, Голокост, Бабин Яр. Голокост (з англ. holocaust – винищення, всеспалення) – термін, яким світова історіографія називає геноцид євреїв, здійснюваний нацистами в роки Другої світової війни. Голокост був втіленням гітлерівської політики "остаточного розв'язання єврейського питання" ([Енциклопедія історії України, Т. 2](#)). Бабин Яр у Києві – це складний історичний символ. Упродовж століть це місце було багатонаціональним і багатоконфесійним некрополем. До світової історії Бабин Яр увійшов восени 1941 року, коли упродовж двох днів тут було вбито майже 34 тисячі київських євреїв – лише через те, що нацистська Німеччина прагнула знищити євреїв у всьому світі. Тому Бабин Яр став одним із символів Голокосту. Під час війни в цьому місці вбивали та ховали не лише євреїв. Серед загиблих були також роми, пацієнти психіатричної лікарні, діячі українського націоналістичного руху, радянські військовополонені, підпільники, цивільні заручники - щонайменше 100 тисяч людей, більшість з яких (понад дві третини) були євреями (за матеріалами віртуальної виставки "[Бабин Яр: пам'ять на тлі історії](#)").*

Крок 4. Робота з документами

Об'єднайте учнів у групи 4 групи. Надайте кожній групі однаковий набір текстів, які стосуються трагедії єврейського народу, і запитання до нього (додаток 3). Дайте час на ознайомлення, а потім заслухайте результати роботи груп (час на виступ - до 5 хв.).

Узагальнюючі запитання для всіх учнів:

- Яким би було ваше ставлення до описаних подій, як би ви були їхнім свідком?
- Чи легко було би зробити вибір? Чому?

Крок 5. Розмова про Праведників

Спитайте в учнів, чи відоме їм звання "Праведник народів світу". Під час розповіді, можна показувати фоторяд з виставки, розділ "Праведники Бабиного Яру" (додаток 6). Однак необхідно наголосити, що звання "Праведник народів світу" та "Праведник Бабиного Яру" - це *різні* звання, які присвоюються рятівникам євреїв *різними* організаціями за *відмінними* критеріями.

Після вступного повідомлення про Праведників народів світу, запитайте в учнів, чи відомі їм Праведники серед їхніх земляків. Дайте двом учням/ученицям випереджальне завдання - підготувати історії з додатків 4 та 5. Надайте слово цим учням/ученицям.

Слово вчителя: *Серед тих, хто пережив Голокост, велика кількість тих, кого з великим ризиком для життя перехували місцеві жителі. Ці люди неєврейського походження, названі "Праведниками народів світу", врятували від загибелі десятки тисяч євреїв. У Нідерландах, Норвегії, Бельгії і Франції існував рух Опору, який також допомагав євреям, головним чином у пошуку сховищ. Є також приклади допомоги євреям з боку українського, польського, і радянського рухів Опору. Данці переправили на рибальських човнах у Швецію 7000 з 8000 данських євреїв; усе данське суспільство, у тому числі і королівська сім'я, відкрито протестували проти расистських законів під час німецької окупації. Під час Другої світової війни в Данії не змогли врятувати від загибелі 60 євреїв. Треба відзначити велику кількість представників українського народу, які під час окупації під страхом смерті перехували євреїв у своїх хатах. Також неймовірним був їхній моральний подвиг, оскільки багато їхніх співвітчизників "здавали" своїх сусідів-євреїв з подальшим грабунком їхньої власності. Ізраїльський національний меморіал Катастрофи (Голокосту) та Героїзму - Яд Вашем визнав Праведниками 2634 українців з числа тих, хто, ризикуючи життям, рятував євреїв (за матеріалами мультимедійного проекту "Бабин Яр: пам'ять на тлі історії", кількість Праведників подано станом на 01.01.2019 р.).*

Крок 6. Підсумок заходу

Поверніться до теми заходу, слів Василя Симоненка: "Живе лиш той, хто не живе для себе, Хто для других виборює життя". Обговоріть з учнями запитання нижче. Відповіді учнів можна також структурувати за методом "Прес": Я вважаю...тому що...наприклад...таким чином...

Підсумуйте: *Війна. Просто слово. П'ять літер. Але скільки асоціацій пробуджує в нас воно! Біль, героїзм, патріотизм, туга за близькими людьми, ненависть та любов... Життєвий вибір людини — це здатність вибирати собі долю між різними обставинами і пропозиціями, які дає нам життя. Нерідко життєвий вибір людини обумовлюється вихованням і традиціями оточуючого суспільства.*

Запитання до учнів:

- Чи змінилось у вас ставлення до цих слів після заходу?
- Якщо так, то чому?
- Що саме вплинуло на це?

ІНФОРМАЦІЯ ПРО ПРОЕКТ

Проект "Бабин Яр: пам'ять на тлі історії" присвячений пошуку шляхів (від)творення пам'яті про всі трагедії Бабиного Яру та обговоренню актуальності пам'яті про Бабин Яр в історії та сьогодні. В рамках цього проекту було створено віртуальну виставку "Бабин Яр: пам'ять на тлі історії" та документальний фільм "Бабин Яр у пошуках пам'яті". На основі виставки та фільму було створено новий освітній ресурс з розробками уроків та інших заходів для школярів різного віку і не тільки. Матеріали проекту допоможуть досліджувати особливості місцевої історії та пам'яті про Другу світову війну, розвивати критичне мислення, заохочувати вшанування пам'яті жертв Голокосту та інших жертв нацистських злочинів часів Другої світової війни. Проект "Бабин Яр у пошуках пам'яті" здійснюється Українським центром вивчення історії Голокосту, Українським інститутом національної пам'яті, Громадським комітетом для вшанування пам'яті жертв Бабиного Яру, Музеєм історії міста Києва за підтримки Українського інституту національної пам'яті та Благодійної ініціативи "Українсько-єврейська зустріч" (Канада).

(Джерело: З анонсу проекту)

РОЗДІЛ "БАБИН ЯР ОЧИМА ХУДОЖНИКІВ"

Посилання:

<http://memory.kby.kiev.ua/main.html#ua:0,drawings,1,0,0:node1,-52>

(Джерело: Віртуальна виставка "Бабин Яр: пам'ять на тлі історії")

МАТЕРІАЛИ ДЛЯ РОБОТИ В ГРУПАХ

Посилання на файл:

[3-robota-v-grupah.pdf](#)

* Текст файлу знаходиться після додатків.

(Джерело: Вказано в тексті)

ІСТОРІЯ ПРАВЕДНИКІВ З ХАРКОВА

Історія Йосипа Тарашинського та Вартана й Араксі Мкртчян, Кнарик Шахбазян

Посилання на файл:

[4-pravednik.pdf](#)

* Текст файлу знаходиться після додатків.

(Джерело: Вказано в тексті)

ІСТОРІЯ ТА ФОТО ПРАВЕДНИКІВ З МЕРЕФИ

Історія Віктора Рудника та Перемота Івана Яковича і його дружини Тетяни

Посилання на файл:

[5-pravednik-merefa.pdf](#)

* Текст файлу знаходиться після додатків.

(Джерело: Вказано в тексті)

РОЗДІЛ "ПРАВЕДНИКИ БАБИНОГО ЯРУ"

Посилання:

<http://memory.kby.kiev.ua/main.html#ua:0,righteous,1,0,0:node1,-52>

(Джерело: Віртуальна виставка "Бабин Яр: пам'ять на тлі історії")

Додаток 3

Завдання для роботи в групах

Текст 1

Із секретного звіту майора Ганса Коха голові імперського міністерства окупованих східних територій після проведення акції «Бабин Яр»:

«29 вересня 1941 року на околиці Києва в Бабиному Яру на Сирці зондеркомандою 4-ої айнзатцгрупи «С» і підрозділами полку поліцейської охорони «Південь» розстріляні 35 тисяч євреїв.

У деяких молодих есесівців затьмарився розум. Вони не витримали такого масового винищення людей. Довелося помістити їх до психіатричної лікарні. Дехто відчував нездужання. Доводилося на місці лікувати їх горілкою».

Текст 2

«... Після того як захопили Харків, вийшов наказ про реєстрацію всіх євреїв. Мій чоловік не пустив мене реєструватися. А сусіди сказали, що загинути мені не дадуть. ... А за день до того, як почалися масові розстріли, до нас прийшла з 17-го бараку дівчинка, страшенно перелякана. Розповіла, що зустріла одну людину, артиста, який вибрався з-під розстріляних в яру. Він сказав: «Барак №17 вільний - всіх погнали в яр ..». Крижанівський Ваня, сусід, в той же день порадив нам зробити документ, який називався «порукою». «Я підпишу, - сказав він, - що ви - руська. Знайдемо ще когось хто підпише ». Моя подруга Дуся Терещенко пішла зі мною в управу, і там видали «поруку».

Спогади Кашкабаш Э. «Барак №17 вільний..»/Скажи, Дробицький яр.. – Х., 1991. –с.85-86

Текст 3

«... Хтось доніс, що у Зозулевічєй живе єврейська дитина. Але тітку Галю встигли попередити, що до нас прийдуть. Правда, мене з квартири вивести не змогли, але сховали в шафі.

Поліцаї прийшли. Допитували п'ятирічного Павлика. Але він мене не видав ...»

Спогади Щербової О. «Мама, а хіба вони люди?»
/Скажи, Дробицький яр.. – Х., 1991. –с.103-104

«.. З гетто я двічі в місто ходила: раз за продуктами, другий - просити знайому залишити у себе мою дівчинку. Мені відмовили. Поверталася і зустріла жінку, селянку з сусіднього села. Вона сказала: «Хто хоче набрати баракла, може піти в Рогань. Там євреїв побили». Вже біля барака я двох поліцаїв побачила - вони речі розстріляних ділили ... »

Спогади Сеплярської Е. «Живу і пам'ятаю»
/Скажи, Дробицький яр.. – Х., 1991. –с.71

Запитання:

- Які у Вас враження від прочитаних текстів?
- У яких ситуаціях вибору опинялися люди під час окупації?
- Що є спільного і відмінного в ситуаціях, які Ви обговорювали?
- Як вибір міг вплинути на їхнє подальше життя?

Додаток 4

Історія Йосипа Тарашинського та Вартана й Араксі Мкртчян, Кнарик Шахбазян

Із Дробицького Яру врятуватися було практично неможливо. Ми знаємо лише про одну таку людину – Йосипа Тарашинського. Сім'я польських євреїв Тарашинських (батько, мати і троє синів) втікла з Польщі до Радянського Союзу ще до початку війни на нашій території. Усі їхні родичі загинули у Варшавському гетто. Перебіжчиків у нас відправляли на Урал, в Сибір на рубку лісу. Мати сімейства – Блюма – працювала кухаркою. Через рік сім'ї дозволили вибрати місто для проживання. Вони вибирають Харків і переїжджають сюди у квітні 1941 року. Батько влаштовується двірником, середній син вирішив виїхати до Мелітополя. У червні Німеччина розв'язує війну на нашій території. 24 жовтня 1941 року німці увійшли до Харкова, і незабаром євреїв почали відправляти в гетто. Наприкінці грудня 1941 року німці і поліцаї почали вивозити мешканців гетто партіями у двісті-триста чоловік під виглядом влаштування на роботу в Полтаві через голод у Харкові. Однак вивозили їх до Дробицького Яру.

Сім'я Тарашинських – батько, мати і вже 2 сина – потрапили в одну з машин. Йосип застрибнув до машини останнім, і коли їх привезли на місце розстрілу, він зістрибнув з кузова. Молодий німецький офіцер ламаною російською велів йому збирати у валізку золоті речі, які знаходили у привезених з гетто, а в мішок – срібні. Сім'ю Йосипа повели в бік, він чув постріли доти, доки в живих нікого не залишилося. Було холодно, і офіцер сів у кабінку з флягою в руках, а Йосипу наказав йти туди, куди забирали інших. Було вже темно, Йосип побачив, як в стороні хтось вантажить у вантажівку речі розстріляних і побіг до них, сподіваючись продовжити життя. Там був старий єврей і ще один хлопець. Старий запропонував хлопцям застрибнути до кузова і закидав їх речами. Коли машина виїхала з яру і була вже в місті, Йосип непомітно вистрибнув і дістався до гуртожитку, де жив із сім'єю. Він розповів про все двірничці. Та нагодувала його і сказала йти, тому що боялася. Переночувавши на горищі, вранці він пішов

на базар, де зустрів вірменського хлопчика і, не знаючи, що робити, розповів йому про себе. У відповідь почув: "Ти знаєш польську? Як тебе звати по-польськи? – Юзик. – Йдемо до нас. Я живу з бабусею і трьома двоюрідними сестрами. Тільки не кажи, що ти єврей". Так він і залишився в цій вірменській сім'ї, де про його національність (Юзик не вмів хреститися) знали лише Варган, його бабуся Араксі та одна з сестер – Кнарик, яка йому подобалася.

Коли Харків звільнили, хлопці пішли на фронт. Варган загинув у Білорусі. Юзик-Йосип відвоював, повернувся до Харкова, прийшов у вірменську сім'ю, до своїх рятівників, а через деякий час – одружився з Кнарик. Вони прожили чудове життя, у них донька і два онуки. Йосип сумував, що нічого не знає про свого брата Леона, де і як він загинув. Кнарик і Йосип вже пішли з життя, але це не кінець історії.

Коли дізналися про долю Йосипа, то відправила усі матеріали в Яд Вашем у Єрусалимі для присвоєння звання "Праведник народів світу" (посмертно) Варгану і Араксі Мкртчян, Кнарик Шахбазян – і вони це звання отримали (<http://holocaustmuseum.kharkov.ua/index.php/pravedniki-narodov-mira>)

Додаток 5

Історія Віктора Рудника та Перемота Івана Яковича і його дружини Тетяни

Серед мерэф'ян теж є праведник Перемот Іван Якович. В період окупації німцями Мерефи, Перемот Іван Якович і його дружина знаходились в місті. Їхні два дорослих сина з початком війни евакуювалися на схід. Незважаючи на небезпеку, подружжя переховувало від німців університетського друга одного з їхніх синів, Віктора Рудника, єврея, чим врятували йому життя. У 1996 році були відправлені документи до Інституту Яд Вашем в Єрусалімі, згідно критеріїв отримання звання Праведника народів світу: свідчення Рудника Віктора про допомогу йому в вигляді притулку та фальшивих документів, і реальна небезпека для Перемотів Івана та Тетяни, якщо німців знайшли б єврея в їхній домівці. 26 січня 1998 року Яд Вашем удостоїв Івана і Тетяну Перемот почесним званням «Праведник народів світу». Увічнення – стіна пошани в Долині Общин.

Син, Віктор Іванович Перемот, отримав диплом і медаль, на якій двома мовами, на івриті та французькою, викарбовано напис: «На знак подяки від єврейського народу. Хто рятує одне життя, рятує весь світ». Зараз ці документи зберігаються в Харківському музеї Голокосту (Андрієва В. Праведнику світу Івану Перемоту. //Дайджест · Е. – 2019. – №9(243). – С. 2-3)

За ініціативи Харківських громадських організацій «Обласний комітет «Дробицький Яр» і музей Голокоста та комунального закладу «Мереф'янська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів №1» Мереф'янської міської ради Харківської області, до 140-річчя з дня народження Івана Яковича Перемота, в місті МерEFI 5-го вересня 2019 року була відкрита пам'ятна дошка засновнику і директору школи, Праведнику народів світу на будівлі комунального закладу «Мереф'янська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів №1» Мереф'янської міської ради Харківської області

Перемот І.Я.

[фото Перемота І.Я. із шкільного історико-краєзнавчого музею комунального закладу «Мереф'янська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів №6» Мереф'янської міської ради Харківської області]

Стіна пошани в Долині Общин (Ізраїль)

[фото із матеріалів Терещенко О.Л.]

Меморіальна дошка на будівлі комунального закладу «Мереф'янський ліцей №1 імені І.Я. Перемота»

[фото із матеріалів Терещенко О.Л.]